

Sovyetler Birliği'nde Batı Blok'unun Radyo Yayınlarının Karikatürler Üzerinden Eleştirisi

SÜLEYMAN ŞAHAN

Öz

Soğuk Savaş döneminde, Batı Blok'u ülkelerindeki radyo yayınlarında Sovyetler Birliği'ni sert bir şekilde eleştiren haberlere yer verilmiştir. Özellikle Komünizm'e karşı ABD destekli kurulan Özgür Avrupa Radyosu'nun yayınları, doğrudan Doğu Blok'u ülkelere yönelmiş ve Sovyetler Birliği'ni hedef almıştır. Radyo yayınlarının Doğu Blok'u ülkelere ulaşmasının engellenememesi üzerine Sovyetler Birliği yönetimi, Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarını itibarsızlaştırmaya yönelik propaganda faaliyetlerine girişmiştir. Özellikle bu süreçte Sovyetler Birliği yönetimi, karikatürler üzerinden Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarını itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Bu çalışmada Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği tarafından Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarını itibarsızlaştırmak amacıyla hazırlanan karikatürlerde, hangi mesajların verildiğinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada belirlenen karikatürler, Rus asıllı ABD'li Roman Jakobson'un göstergebilim kavramları ışığında analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda, Batı Blok'u radyo yayınlarının CIA tarafından yönetildiği ve Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarının dinlenmesinin Doğu Blok'u için tehlike oluşturduğu şeklindeki mesajlar ile radyo yayınlarının itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Propaganda, Radyo Yayıncılığı, Sovyetler Birliği, Batı Blok'u

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 31.10.2019

Kabul Tarihi: 03.01.2020

ORCID ID: 0000-0001-5137-0317

E-mail: suleymansahan@gantep.edu.tr

The Criticism of the Radio Broadcasting of the West Block on Caricatures of the Soviet Union

SÜLEYMAN ŞAHAN

Abstract

Radio broadcasting in the Western Block countries made news that harshly criticized Soviet Union during the Cold War. In particular, the broadcasting of the Radio Free Europe, which was established with the support of the USA against communism, directed to the Eastern Block countries and aimed at the Soviet Union. Soviet Union administration started propaganda activities in order to discredit the radio broadcasting of Western Block countries because radio broadcasting couldn't be prevented. Especially during this period, Soviet Union administration tried to discredit the radio broadcasting of the Western Block countries through cartoons. In this study, it was tried to reveal which messages were given in the cartoons prepared by Soviet Union during the Cold War in order to discredit the radio broadcastsing of the Western Block countries. For this purpose, the cartoons identified in the study were analyzed in the light of the semantics concepts of Russian-American linguist Roman Jakobson. The findings revealed that the messages that the Western Block radio broadcasting was administered by the CIA and that the listening to radio broadcasting of Western Block countries posed a danger to the Eastern Block were given and so the Western Block radio broadcasting was tried to be discredited.

Keywords: Radio, Propaganda, Radio Broadcasting, Soviet Union, Western Bloc

Research Paper

Recieved: 31.10.2019

Accepted: 03.01.2020

ORCID ID: 0000-0001-5137-0317

E-mail: suleymansahan@gantep.edu.tr

1. Giriş

Radyo, 1901 yılındaki ilk transatlantik kullanımından sonra oldukça güçlü ve çok yönlü bir iletişim aracı olduğunu ortaya koymuştur (Metzl, 1997: 628). Soğuk Savaş döneminde stratejik bir önem ifade eden radyo yayınları (Webb, 2013: 221), Batı ve Doğu Blok'u arasındaki rekabette etkili bir şekilde kullanılmıştır. Doğu Blok'una liderlik eden Sovyetler Birliği, radyo yayınları üzerinden Komünizm'i yüceltirken, Kapitalizm'i sert bir şekilde eleştirmiş, tahakkümü altında yaşayan Doğu Blok'u ülkelerinde de doğrudan kendi radyo yayınlarının dinlenmesini teşvik etmiştir. Diğer yandan bu dönemde Batı Blok'u ülkeleri de demir perde ile ayrıldıkları Doğu Blok'u ülkelerine yönelik bilgi aktarımı sağlamak amacıyla radyoyu etkili bir şekilde kullanmıştır. Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'u ülkelerinden Doğu Blok'u ülkelerine gelen radyo yayınlarını engelleyememesi, Batı Blok'u ülkeleri için radyonun Sovyetler Birliği'ne karşı etkili bir propaganda aracına dönüşmesine yol açmıştır. Bu aşamada Batı Blok'u, radyo yayınları üzerinden Sovyetler Birliği'ni ve Komünizm ideolojisini sert bir şekilde eleştirmiş, ayrıca Batı Blok'u ülkelerinin özgürlük ve refah içerisinde yaşadığına dair propaganda yayınları gerçekleştirmiştir. Sovyetler Birliği ise Batı Blok'u ülkelerinden gelen radyo yayınlarının etkisini kırmak ve Doğu Blok'u hakları nezdinde bu radyo yayınlarını itibarsızlaştırmak amacıyla çeşitli propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Özellikle bu süreçte Sovyetler Birliği'nde Batı Blok'unun radyo yayınlarını eleştiren karikatürler hazırlanmış ve hazırlanan karikatürler üzerinden kitleler nezdinde Batı Blok'unun radyo yayınlarının itibarsızlaştırılması amaçlanmıştır.

Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında medya üzerine uluslararası literatürde farklı konu ve içerikte akademik çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalar içerisinde; Lasar (1998), Soğuk Savaş ve alternatif medyanın politik kökenlerini; Rojecki (1999), Soğuk Savaş'ta antinükleer hareketler ve medyayı; Rojecki (2002), medya ve Soğuk Savaş sonrası yeni hareketleri; Schwoch (2009), 1946-69 yılları arasında yeni medya ve Soğuk Savaş'ı; Sharon Wang ve Hong (2011), Soğuk Savaş sonrası yeni bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla dış medya hizmetlerinde fırsatlar ve zorlukları; De Oca (2013), Soğuk Savaş sırasında medya ve Amerikan yaşam biçimini; So (2013), Soğuk Savaş medya estetiğini; Fedorov (2016), Sovyet animasyon medya metinlerini incelemiştir.

Soğuk Savaş döneminde medya üzerinde bazı ülkeler özelinde de çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda; Munton (1984), Soğuk Savaş boyunca Kanada'da medya ve kamuoyunu; Jenks (2006), Soğuk Savaş'ta İngiliz propaganda ve haber medyasını; Shinoda (2007), Soğuk Savaş sonrası Japonya'nın değişen medya ve ulusal güvenlik konusunda kamuoyunu; Sherif (2009), medya, edebiyat ve hukuk boyutunda Japonya'nın Soğuk Savaş'ını; Chang ve Lee (2010), Soğuk Sa-

vaş sonrası ABD haber medyasında uluslararası haber belirleyicilerini; Hotchkiss (2010), Fransa ve ABD'de Soğuk Savaş'tan 11 Eylül'e kadar ulusal güvenlikte medya çerçevesini; Roth-Ey (2011), Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş'ı kaybeden medya gücünü ele almıştır. Bunun yanında Soğuk Savaş döneminde medya alanında bölgesel boyutta çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde; Adade (1993), Soğuk Savaş'tan sonra eski Sovyet medyası ve Afrika'yı; Culbert (1993), Avrupa'da medya ve Soğuk Savaş'ı; Brennan (2015), Doğu Afrika'da 1960–1980 yılları arasında dekolonizasyon, serbest bilgi akışı ve medya endüstrisini incelemiştir.

Bu çalışmada Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nde Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarının itibarsızlaştırılması sürecinde karikatürlerin ne şekilde kullanıldığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada "Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği tarafından hazırlanan karikatürlerin, Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarını itibarsızlaştırmadaki rolü nedir?" şeklindeki sorunun yanıtlanmasına çalışılmıştır. Çalışma kapsamında amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen beş Sovyetler Birliği karikatürü, Rus asıllı ABD'li dilbilimci Roman Jakobson'un göstergebilim anlayışı ışığında analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, karikatürlerin radyo yayınlarının itibarsızlaştırılmasında ne şekilde kullanılabileceğine ışık tutması, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetleri hakkında bilgi vermesi ve Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarının Sovyetler Birliği'nin karikatürlerindeki sunumunu ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

2. Sovyetler Birliği'nde Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları

Propaganda, her zaman Sovyet rejiminin kilit bir konusu olmuştur (Lovell, 2013: 79). Sovyetler Birliği propaganda faaliyetlerini çeşitli kitle iletişim araçları kullanarak sürdürerek, kitleler üzerinde tahakküm kurmayı amaçlamıştır. Bu aşamada yazılı medya, Sovyetler Birliği'nin kurulduğu 1922 yılından, dağıldığı 1991 yılına kadar propaganda konusunda etkili bir şekilde kullanılmıştır. Yazılı medya içerisinde Sovyetler Birliği'nde ön plana çıkan gazete ise 1912 yılında yayın hayatına başlayan Pravda (Правда) gazetesi olmuştur. Pravda'nın haricinde Sovyetler Birliği'nde farklı konu ve içerikte de gazeteler yayınlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa bir süre önce 1980'li yılların sonlarında ülkede yaklaşık altmış dilde 8.000'den fazla günlük gazete yayınlamış ve toplam 170 milyon tiraja ulaşmıştır. Bu süreçte gazeteler Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetleri için önemli bir yer tutmuştur. Bunun yanında Sovyetler Birliği'nde posterler, kartpostallar, pullar da propaganda amaçlı kullanılmıştır. Soğuk Savaş döneminde de altı kanaldan oluşan (Birinci Program, Tüm Birlik Programı, Moskova Programı, Dördüncü Prog-

ram, Beşinci Program ve Altıncı Program) Sovyetler Birliği'nin televizyon yayınları, Sovyetler Birliği'nin yönetiminin propaganda amaçlarına hizmet etmiştir. Tüm bu kitle iletişim araçlarının dışında radyo yayınları, Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetlerinde önemli bir yer tutmuştur (Öymen, 2014: 290).

Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığı doğrudan devlet tarafından gerçekleştirilmiş, gerçekleştirilen radyo yayınları da sıkı kontrol ve sansür altında yürütülmüştür. Sovyetler Birliği'nin kontrolü altındaki radyo yayınlarında vatandaşlara yönelik ortak kültürünün geliştirilmesi ve sosyalist ideallerin sürdürülmesi amaçlanmıştır. 1931 yılında kurulan Sovyetler Birliği Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Devlet Komitesi (Государственный комитет СССР по телевидению и радиовещанию), Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede ülkedeki televizyon ve radyo yayınlarının yürütülmesini sağlamıştır. Komite için Sovyetler Birliği'nin radyo yayıncılığındaki en büyük sorun ülkenin geniş sınırlarının bulunması ve sahip olduğu sınırlarda nüfusun düzensiz şekilde dağılması olmuştur. Farklı etnik kimlikleri bünyesinde barındıran Sovyetler Birliği'nde pek çok farklı dilde radyo yayını gerçekleştirilmiştir (Akarcalı, 2003: 214).

Sovyetler Birliği'nde dört ulusal radyo kanalı yer almıştır. Bunlardan ilki ülke genelinde Radio-1 (Радио-1) olarak adlandırılan, 1924 yılında kurulan ve Moskova merkezli yayın yapan Tüm Birlik İlk Programı (Первая общесоюзная программа) olmuştur. Bu radyo kanalı Sovyetler Birliği'nde siyasal ve ekonomik konulara odaklanmıştır. İkinci radyo kanalı ise 1964 yılında kurulan Radio Mayak (Радио Маяк) olmuştur. Radio Mayak'ta ise talk show ve popüler müzik yayınlarına yer verilmiştir. Üçüncü radyo kanalı ise 1962 yılında yayın hayatına başlayan Radio Yunost (Радио Юность) olmuştur. "Gençlik Radyosu" olarak adlandırılan Radio Yunost, Radio Mayak gibi kültür ve müzik odaklı yayınlar gerçekleştirmiştir. Son olarak dördüncü radyo kanalı ise 1960 yılında kurulan Radio Orpheus (Радио Орфей) olmuştur. Radio Orpheus'da eğitim, kültür ve müzik yayınlarına odaklanmıştır. Sovyetler Birliği'nde ulusal propaganda bu dört radyo içerisinde doğrudan Radio-1 üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sovyetler Birliği yönetimi radyo kanallarını geniş sınırlar içerisinde yaşayan kitlelere ulaşmada önemli bir araç olarak değerlendirmiştir (Winek, 2009: 112).

Sovyetler Birliği'nde ulusal yayın yapan dört radyo kanalının dışında 1929 yılında yayın hayatına başlayan Moskova Radyosu (Радио Москва) adlı uluslararası yayın yapan radyo kanalı da faaliyet göstermiştir. 70'den fazla dilde yayın yapan Moskova Radyosu, dünya genelinde geniş bir alana hitap etmiştir. Radyo Moskova, Sovyetler Birliği'nin uluslararası propaganda faaliyetlerinin yürütülmesinde

propaganda aracı olarak hizmet etmiştir. Bu aşamada Sovyetler Birliği'nin radyo propagandası, Doğu Blok'u ülkelerinin yanında, Üçüncü Dünya Ülkeleri, Çin ve bazı Afrika ülkelerine de yayın yapmıştır (Kuruoğlu, 2006: 27). Sovyetler Birliği, radyo kanalıyla Komünizm ideolojisini yücelmiş, Sovyetler Birliği liderleri Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'i efsanevi kişilikler olarak Sovyet halkına sunmuştur. Ayrıca Sovyetler Birliği, ülke çapında gerçekleştirilen sanayi ve tarım faaliyetlerinin aktarılmasında da radyo yayınlarını etkili bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi, radyo üzerinde kurduğu sıkı denetim ile Sovyetler Birliği'ni veya Komünizm ideolojisini eleştiren herhangi bir radyo yayınının yapılmasına izin vermemiştir. Sovyetler Birliği'nin bu politikası zaman zaman Batı Blok'u medyasında sert eleştirilerin odağı olmuştur.

22 Haziran 1941 tarihinde Almanya, Sovyetler Birliği'ni işgale girişmiş ve kısa zaman içerisinde ülkenin Avrupa kıtasında bulunan topraklarının önemli bir bölümünü ele geçirmeyi başarmıştır (Riasanovsky, Nicholas & Steinberg, 2011: 561). Bu süreçte dünyanın en geniş sınırlarına sahip ülkesi olan Sovyetler Birliği'nde merkezi yönetim ile kitleler arasında iletişim kurulmasında ciddi sorunlar meydana gelmiştir. Savaş dönemindeki iletişim sorunlarının çözülmesinde de radyo yayınları önemli rol üstlenmiş, Almanya'nın saldırısı sırasında günlerce sessiz kalan Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin bile radyo kanalıyla kitleler ile iletişim kurabilmiştir. Sovyetler Birliği yönetimi radyo kanalıyla Sovyetler Birliği halkını Almanya'ya ve müttefiklerine karşı direnişeye çağırılmış, diğer yandan Sovyetler Birliği radyo yayınları, savaş sırasında Almanya tarafından yapılan propaganda yayınlarına karşı da mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasından hemen sonra başlayan Soğuk Savaş döneminde de radyo, Sovyetler Birliği'ndeki propaganda gücünü korumuş, bu süreçte Sovyetler Birliği yönetimi radyo üzerinden Komünizm ideolojisini yücelten propaganda yayınlarına devam etmiş, diğer yandan da başta ABD olmak üzere Batı Blok'u ülkelerine yönelik radyo yayınları üzerinden sert eleştirilere yönelmiştir. Soğuk Savaş döneminin iki büyük sıcak savaşı Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı'nda Sovyetler Birliği radyolarında ABD yönetimine ve ordusuna karşı ağır ithamlarda bulunulmuştur. Radyo, bu dönemde Batı ve Doğu Blokları arasındaki ideolojik çatışmada önemli rol oynamıştır (Risso, 2013: 145).

3. Soğuk Savaş Döneminde Batı Blok'unun Sovyetler Birliği Karşıtı Radyo Yayınları

Soğuk Savaş'ın başlamasından sonra Batı Blok'u medyasında Sovyetler Birliği'ne yönelik sert eleştiriler içeren yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Yayınlar üzerinden Sovyetler Birliği'nin Doğu Blok'u ülkelerini tahakküm altında aldığı, özgürlüklerini

engellediği ve onlara baskı uyguladığı aktarılmıştır. Bu yayınlarda Sovyetler Birliği liderleri diktatörlük yapmakla ve kendi propagandalarıyla insanları kontrol etmeye çalışmakla suçlanmıştır. Diğer yandan yayınlarda Komünizm ideolojisi ağır şekilde eleştirilmiş ve Sovyetler Birliği'nin Komünizm ideolojisini kullanarak Kore ve Vietnam gibi ülkelerde yayılma politikasına yöneldiği iddia edilmiştir. Sovyetler Birliği'ne karşı harekete geçen ABD (Weathersby, 1993: 426), bu aşamada Batı Blok'unda Sovyetler Birliği'ne karşı girişilen propaganda yayınlarında önemli rol oynamıştır. ABD'de Sovyetler Birliği'ni eleştiren filmler çekilmiş, çizgi romanlar basılmış, posterler hazırlanmıştır. Özellikle başta ABD olmak üzere Soğuk Savaş döneminde Batı Blok'u ülkelerindeki gazete ve dergilerde Sovyetler Birliği'nin Doğu Blok'u ülkelere yönelik uygulamaları sert şekilde eleştirilmiştir.

Sovyetler Birliği, Batı Blok'u ülkelerinin yazılı basınının Doğu Blok'u ülkelere girmesine izin vermemiş, iki bloğun arasındaki geçişleri sıkı bir şekilde kontrol altında tutmuştur. Batı Blok'u ülkelerinin radyo dışındaki diğer kitle iletişim araçlarının Doğu Blok'u ülkelere ulaşması mümkün olmamıştır. Bu süreçte siyasal bir araç olarak hizmet gören radyo (Sémelin ve Libbrecht, 1994: 55), Batı Blok'u ülkeleri için Sovyetler Birliği'ne karşı önemli bir propaganda aracına dönüşmüştür. Doğu Blok'u ülkelere propaganda yayını yapmak amacıyla oluşturulan radyo kanalları mümkün olduğunca Doğu Blok'u ülkelerinin sınırlarına yakın yerlere konumlandırılmış, bu şekilde Doğu Blok'u ülkelerindeki halkların, radyoların kapsama alanına girmesi amaçlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında 1942 yılında ABD'de kurulan Amerika'nın Sesi (Amerika'nın Sesi (VOA)) radyo kuruluşu, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne yönelik yayınlara yönelmiştir. ABD yönetimi tarafından finanse edilen VOA, Sovyetler Birliği'ne ABD'nin dostluğunu sunmaya çalıştığı iddiasıyla yayın yapmış, buna karşılık 1948 yılında Sovyetler Birliği tarafından Doğu Blok'una gerçekleştirildiği yayınları parazitlenmiştir (RBTH, 2017).

Batı Bloku ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü propaganda faaliyetlerinde radyonun önemini fark edilmesinden sonra, radyonun daha etkili bir şekilde propaganda amaçlı olarak kullanılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla Sovyetler Birliği'nin Doğu Blok'u ülkelerindeki haber tekeli kırılmak ve Doğu Blok'u ülkelere yönelik olarak Komünizm karşıtı yayın yapmak amacıyla 1949 yılında Özgür Avrupa Radyosu (Radio Free Europe, RFE) kurulmuştur. RFE, Doğu Blok'u ülkeleri için ayrı ayrı birimler oluşturmuş, onların dillerine yönelik yayın yapan spikerleri istihdam etmiştir. ABD yönetimi tarafından desteklenen RFE radyo yayınlarında (Cummings, 2008: 168), Sovyetler Birliği yönetimi Doğu Blok'u ülkelerini demir perdenin arkasına hapsetmekle, insanların beyinlerini Komünizm ideolojisinin

öğretileri ile yıkamakla, kitleleri diktatörlükle yönetmekle suçlanmıştır.

RFE'nin dışında Sovyetler Birliği için diğer tehlike oluşturan yayınlardan bir diğeri İngiltere'de BBC tarafından kurulan BBC Rus Servisi olmuştur. BBC Rus Servisi, RFE'den üç yıl önce 1946 yılında yayın hayatına başlamış, Sovyetler Birliği yönetimi yayınların ülkeye ulaşmasını engelleyebilmek için çok miktarda para harcamış ve teknik uzman kullanmıştır. Doğu ve Batı Blokları arasındaki ideolojik çatışmanın BBC Rus Servisi üzerinde doğrudan etkisi olmuştur (BBC, 2011).

Soğuk Savaş döneminde Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınları Sovyetler Birliği yönetiminin kitleler üzerinde otorite kurmasında ciddi bir tehlike olarak ortaya çıkmıştır. Bu aşamada Sovyetler Birliği, Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarının Doğu Blok'u ülkelere ulaşmasını engellemek için yayınlara yönelik parazitler oluşturmuştur (Nytimes, 1988). Oluşturulan parazitler yoluyla Batı Blok'u ülkelerinden gelen radyo yayınlarının anlaşılmaz hale getirilmesi amaçlanmış ve Batı Blok'u tarafından gerçekleştirilen Sovyetler Birliği karşıtı propagandanın önlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Sovyetler Birliği, Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarına parazit oluşturması için çok sayıda parazit istasyonu kurmuştur. Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilen tüm parazit çalışmalarına karşın, Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarının Doğu Blok'u ülkelere ulaşması engellenememiştir. Özellikle RFE'nin güçlendirilen yayın ağı sayesinde, RFE'nin radyo yayınları Doğu Blok'u ülkelere ulaşmayı başarmıştır. Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarını önleyemeyeceğini anlayan Sovyetler Birliği, çareyi radyo yayınlarını kitleler nezdinde itibarsızlaştırmaya yönelik propaganda faaliyeti yapmakta bulmuştur.

Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'u ülkelerinden gelen radyo yayınlarını engelleyememesi, kitlelerin Batı Blok'u ülkelerinin ekonomik yönden refah içerisinde yaşadığına, devletin yönlendirmesi olmadan özgür idareleri ile insanların karar alabildiklerine dair haberlerin Doğu Blok'una ulaşmasına yol açmıştır.

4. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarını konu alan karikatürleri Rus asıllı dilbilimci Roman Jakobson'un (1896-1982) göstergebilim kavramları kullanılarak analiz edilmiştir.

Bir kavramın başka bir kavram yerine kullanılması ve onu temsil etmesi göstergeyi ifade etmektedir. Göstergeler yoluyla insanlar düşüncelerini karşı tarafa iletebilmektedir (Guiraud, 2016: 21). İnsanlar tek bir gösterge ile veya göstergeler bütünü ile çeşitli anlamlar meydana getirmektedir. Bu süreçte göstergeler üze-

rinden inşa edilen anlamları ortaya çıkarmaya çalışan bilim dalı da göstergebilimi oluşturmaktadır (Sığırcı, 2016: 47).

20. yüzyılda dilbilimi alanında yapılan çalışmalar ile göstergebilim meydana gelmiştir. Göstergebilimin şekillenmesinde katkısı olan dilbilimcilerden biri olan Jakobson tarafından da bir iletişim modeli ve bu iletişim modelinin işlevleri meydana getirilmiştir. Jakobson tarafından meydana getirilen iletişim modelinin temelinde, ileti, bağlam, gönderen, bağlantı, kod ve gönderilen bulunmaktadır. Jakobson, iletişim modelini oluştururken bu etkenlerin altı temel işlevi olduğunu da belirtmiştir; çağrı, duygusal, gönderimsel, üstdil, ilişki ve şiirsellik.

Çalışma kapsamında belirlenen karikatürler, Jakobson'un iletişimin modelinin temel üç işlevi olan duygusal, gönderimsel ve çağrı işlevleri üzerinden incelenmiştir. Duygusal işlev, mesajı gönderen kaynak üzerine odaklanmaktadır. Kaynağın düşünceleri, konumu, duyguları ve tavrı, duygusal işlevi temsil etmektedir. Gönderimsel işlev, gönderenin mesajı hangi şartlar altında, ne zaman ve nerede aktardığı ile ilgilidir. Diğer bir deyişle gönderimsel işlev mesajın oluşturulduğu bağlama odaklanmaktadır. Son olarak çağrı işlevi de, mesajı alan kişi/kişilere odaklanılan durumu ifade etmektedir. Çağrı işlevinde alıcı üzerinde ne gibi bir etki oluşturulmaya çalışıldığı üzerinde durulmaktadır (Fiske, 2017: 116).

5. Batı Blok'u Ülkelerinin Radyo Yayınlarını Eleştiren Sovyet Karikatürlerinin Göstergebilimsel Analizi

Çalışmanın bu kısmında "Piyano", "Vatandaş", "Kontrol", "Deli" ve "Anahtar" konulu toplam beş karikatür göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen "Deli" konulu karikatür Krokodil (Крокодил) dergisinde yayınlanmıştır. Sovyetler Birliği'nde hicivli bir mizah dergisi olarak yayınlanan Krokodil, 1922 yılında kurulmuş, Zanoza ve Prozhektor gibi ülkenin önde gelen hiciv dergileri arasında yerini almıştır. Her ne kadar siyasi hiciv Sovyetler Birliği döneminde nadiren ön plana çıksa da, Krokodil siyasi figürlere ve olaylara sayfalarında sıklıkla yer vermiştir. Krokodil hedefinde ise doğrudan Batı Blok'u ülkeleri ve Sovyet sistemine karşı olduğu iddia edilen çeşitli siyasi, etnik ve dini gruplar bulunmuştur. Krokodil, Soğuk Savaş döneminin en popüler mizah dergilerinden biri olmasının yanında, Batı Blok'u ülkelere karşı faaliyet gösteren etkili propaganda araçlarından da biri haline gelmiştir.

Çalışmada incelenen bir diğer karikatür "Vatandaş" ise Perets'de (Пере́ц) yayınlanmıştır. Perets, 1927 yılında Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde (USSR) mizah dergisi olarak kurulmuştur. 3 milyon civarında basıma ulaşan dergi, Sovyetler Birliği'nin önde gelen mizah dergisi Kro-

kodil'e (Крокодил) rakip olmayı başarmıştır. 1970'li yılların sonlarında tirajının düşmesi üzerine yayın hayatına son verilmiştir. Perets, yayın hayatında Krokodil gibi siyasi hicivleri konu edinmiş ve doğrudan Batı Blok'u ülkelerini hedef almıştır.

"Kontrol", "Anahtar" ve "Piyano" konulu karikatürler Boris Efimov tarafından hazırlanmıştır. Karikatürler farklı yerlerde, farklı amaçlar için kullanılmıştır. Her üç karikatürün karikatüristi Efimov, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde Sovyetler Birliği'nin propaganda karikatürlerini hazırlamış ve Sovyet karikatüristleri içerisinde ön plana çıkmıştır. Efimov ismi, Sovyetler Birliği'nde yayınlanan siyasal karikatürler ile özdeşleşmiştir. Özellikle Efimov, Batı Blok'u ülkelere karşı hazırlanan propaganda içerikli karikatürlerde adından sıkça söz ettirmiştir. Efimov, 1967 yılında Sovyetler Birliği'nin ulusal sanatçısı ilan edilmiş, 1990 yılında Sosyalist Kahraman Ödülü'nü, 1950 ve 1951 yıllarında da iki kez Stalin Ödülü'nün sahibi olmuştur.

5.1. "Piyano" Konulu Karikatür

"Piyano" konulu karikatür 1982 yılında Boris Efimov tarafından hazırlanmıştır. Karikatürün yayımlandığı 1982 yılında, 18 yıl boyunca Sovyetler Birliği'nin liderliğini yapan Leonid Brejnev hayatını kaybetmiş, Brejnev'in ölümünden sonra sırasıyla Yuri Andropov (1982-1984), Konstantin Çernenko (1984-1985) ve Mihail Gorbaçov (1985-1991) Sovyetler Birliği'nin lideri olmuştur. 1982 yılı, Sovyetler Birliği'nin siyasal ve ekonomik anlamda büyük problemler yaşadığı bir yıl olmuştur. 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali dünyanın pek çok ülkesi tarafından Sovyetler Birliği'ne ambargo uygulanmasına yol açmış, bu süreç Sovyetler Birliği'nde ekonominin bozulmasına sebep olmuştur. Sovyetler Birliği, bir yandan uluslararası siyasette yalnızlaştırılırken diğer yandan da Batı Bloku basını tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmeye devam etmiştir. Tüm bunlara karşılık Sovyetler Birliği, 1989 yılına kadar Afganistan işgalini sonlandırmamıştır.

Karikatürde arkası dönük olarak piyano çalmakta olan bir kişinin görseline yer verilmektedir. Piyano çalan kişi, siyah bir kıyafet ve şapka giymekte, sırtında da "CIA" yazısı bulunmakta ve üzerinde dolar işareti bulunan bir kutuya oturmaktadır. Piyanoyu çalan kişinin yüzü karikatüre yansıtılmamakta, piyanonun üzerinde ördek başlı, fötr şapkalı iki borudan sözler çıktığı aktarılmaktadır. Birinci borunun üzerinde "Özgür Radyo", ikinci borunun üzerinde de "Özgür Avrupa Radyosu" yazısı bulunmaktadır. Birinci borunun hemen yanında "provokasyon, iftira, saptırma", ikinci borunun hemen yanında da "kışkırtma, saptırma, müdahale" yazıları yer almaktadır.

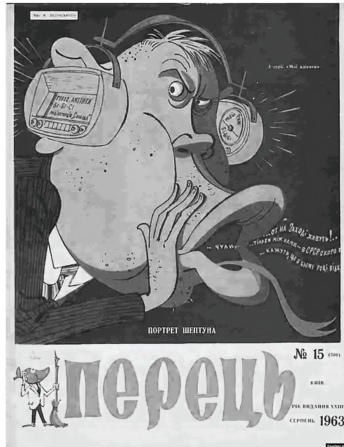
Tablo 1. "Piyano" Konulu Karikatür

Duygusal İşlev	"RFE'nin radyo yayınlarının doğrudan CIA tarafından yönetildiği"
Gönderimsel İşlev	"CIA tarafından yönetilen radyo yayınlarının da Doğu Blok'u ülkelerinde kargaşa oluşturmayı amaçladığı"
Çağrı İşlevi	"Doğu Blok'u halklarının RFE'nin radyo yayınlara karşı ön yargı ile yaklaşması gerektiği"

5.2. "Vatandaş" Konulu Karikatür

"Vatandaş" konulu karikatür 1963 yılında Sovyet mizah dergisi Perets'de (Перець) yayınlanmıştır. Karikatürün yayımlandığı 1963 yılı, Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'u ülkeleri ile ilişkilerinde en büyük gerginliklerin yaşandığı döneme denk gelmiştir. Sovyetler Birliği, denetimi altında tuttuğu Alman Demokratik Cumhuriyeti'nden Federal Almanya Cumhuriyeti'ne geçişleri önlemek adına 1961 yılında Berlin Duvarı'nı yaptırmıştır. Berlin Duvarı, Batı Blok'u ülkeleri tarafından "utanç duvarı" olarak nitelendirilmiş ve Batı Blok'u medyası tarafından Sovyetler Birliği yönetimi sert bir şekilde eleştirilmiştir. Diğer yandan 1960 yılında yaşanan U-2 krizi ve 1962 yılındaki Küba Füze Krizi de Batı Blok'unun Sovyetler Birliği'ne yönelik eleştirilerinin daha da sertleşmesine yol açmıştır.

Karikatürün hemen altında "Dedikoducunun portresi" yazısı bulunmaktadır. Karikatürde, başında radyo şeklinde kulaklık olan takım elbiseli bir adam yansıtılmaktadır. Adamın başında bulunan radyo şeklindeki kulaklıkta ABD'ye ait radyoların isimleri yer almaktadır. Karikatürün fonu karanlık olarak aktarılmakta, adamın radyoda duyduklarını doğrudan konuştuğu yansıtılmaktadır. Bu aşamada adamın ağızdan uzun bir dil dışarı çıkmakta ve ağız ve dudakları büyük bir şekilde aktarılmaktadır. Adam, gözleri sinirli bir şekilde etrafına bakmakta ve elini ağızına götürmektedir.

Resim 2. "Vatandaş" Konulu Karikatür

(Kaynak:BBC, 2019b)

Karikatür duygusal işlev açısından analiz edildiğinde, karikatürde ABD'nin radyo yayınlarının Doğu Blok'u için önemli bir tehdit olduğu aktarılmaktadır. Bu aşamada karikatürdeki kişinin olumsuz şekilde gösterilmesi ile ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen Doğu Blok'undaki kişilerin karikatürdeki kişiye benzediği yansıtılmak istenmektedir. Bu yolla ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen her Doğu Blok'u vatandaşının, Doğu Blok'u için tehdit oluşturduğu algısı inşa edilmeye çalışılmaktadır. Karikatürde yer alan adam, Doğu Blok'u içerisinde yaşayan ve ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen insanların metonimi olarak kullanılmaktadır. Kişinin uzun dili ve büyük ağzı, tehlike metaforu* olarak yansıtılmaktadır. Gönderimsel işlev boyutunda da tehlike oluşturan bu kişilerin de Doğu Blok'unda bozgunculuğa yol açtıkları aktarılmaktadır. Sovyetler Birliği, ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen bu kişileri potansiyel tehlike olarak yansıtmaktadır. Çağrı işlevi boyutunda ele alındığında da Doğu Blok'u halklarının bu kişiler gibi olmamaları için ABD'nin radyo yayınlarını dinlememeleri gerektiği aktarılmaktadır. Diğer yandan Doğu Blok'u halkları, ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen kişilere karşı da uyarılmaktadır. Karikatürde görsel ve yazılı göstergeler üzerinden olumsuz şekilde sunulan kişi özelinde, Doğu Blok'u halklarının ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen kişilerden uzak durmaları, onların verdikleri bilgilere de itibar etmemeleri amaçlanmaktadır. Genel açıdan, ABD ve Sovyetler Birliği arasında 1960'lı yıllarda yaşanan füze krizlerinin doğrudan karikatüre yansıdığı görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin ABD tarafından gerçekleştirilen radyo yayınlarını kendisini için büyük bir tehdit olarak değerlendirdiği ve bu nedenle karikatür üzerinden radyo yayınlarının dinlenmesi halinde ülkede kargaşa çıkacağına doğrudan yansıtılmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. "Vatandaş" Konulu Karikatür

Duygusal İşlev	"ABD'nin radyo yayınlarının, Doğu Blok'u halklarını olumsuz yönde etkilediği"
Gönderimsel İşlev	" ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen Doğu Blok'u vatandaşlarının bozguna yol açtığı"
Çağrı İşlevi	"Doğu Blok'u halklarının bozgunculuğa yol açmamaları için ABD'nin radyo yayınlarını dinlememesi gerektiği"

5.3. "Kontrol" Konulu Karikatür

Sovyetler Birliği döneminde hazırlanan "Kontrol" konulu karikatür Boris Efimov tarafından yapılmıştır. Fakat karikatürün yapım yılı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sovyetler Birliği'nin "Kontrol" konulu karikatürde, yalnızca Batı Blok'unun radyo yayınlarını değil, bunun yanında televizyon kanallarını ve yazılı basınını da hedef aldığı görülmüştür. Batı Blokunun televizyon kanallarını ABD'nin NBC ve

*Eğreti olarak bir kavramın başka bir kavramın yerini alması.

ABC kanalları; yazılı basını da ABD'nin Newsweek, New York Times, Washington Post, Time ve Almanya'nın Stern dergisiyle karikatürde resmedilir. Radyo yayınlarının ise diğer karikatürde olduğu gibi RFE tarafından temsil edildiği görülmüştür.

Karikatürde başlarında fôtr şapkalar olan, büyük ağızlı kağıtların bir yöne doğru yürümekte olduğu aktarılmaktadır. Kağıtların hemen üstünde de "Özgür dünyanın medyası" şeklinde yazı bulunan ve tepesinde dolar işareti olan bir bayrağa yer verilmektedir. Kağıtların üzerinde "ABC, Newsweek, NBC, New York Times, Washington Post, Radio Liberty, Time, Stern" şeklinde Batı Bloku ülkelerinin, ağırlıklı olarak ABD'li yayın kuruluşlarının isimleri bulunmaktadır. Kağıtların hepsinin arkasında bir kabloya yer verilmekte, kabloların da bir mikrofona bağlı olduğu aktarılmaktadır. Karikatürde kabloların bağlı olduğu mikrofonu da siyah gözlüklü, fôtr şapkalı bir adamın tuttuğu yansıtılmakta, adamın fôtr şapkasında da "CIA" yazısına yer verilmektedir. Karikatürün arka fonu ise karanlık olarak aktarılmaktadır.

Resim 3. "Kontrol" Konulu Karikatür

(Kaynak: RBTH, 2019)

Karikatür duygusal işlev boyutunda incelendiğinde, karikatürde çalışma kapsamında incelenen ilk karikatürde olduğu gibi ABD radyo yayınlarının doğrudan CIA tarafından yönetildiği iddia edilmektedir. Diğer yandan karikatürde CIA'in yalnızca ABD'nin radyo yayınlarını değil diğer medya kuruluşlarını da yönettiği algısı oluşturulmaktadır. "Özgür dünyanın medyası" şeklinde yazı bulunan bayrağın üzerindeki dolar işareti, CIA'in ABD'nin medya kuruluşlarına yönelik gerçekleştirdiği maddi yardımı simgelemektedir. Mikrofonu tutan kişi ise CIA'in metonimi olarak kullanılmaktadır. Gönderimsel işlev açısından, karikatürde ABD'nin radyo

yayınlarının CIA'in yönetiminde olduğu için gerçek bilgileri aktarmadığı iddia edilmektedir. Bu aşamada basın yalnızca CIA'in propagandasını yürüttüğü ve onun çıkarlarına hizmet ettiği aktarılmaktadır. Çağrı işlevi boyutunda, ABD'nin radyo yayınlarının gerçekleri yansıtmadığına yönelik algının güçlenmesi ile Doğu Blok'u ülkeleri nezdinde radyo yayınlarının itibarsızlaştırılması amaçlanmaktadır. Bu süreçte, Doğu Blok'u halklarının ABD'nin radyo yayınlarında verilen bilgilere inanamaması gerektiği aktarılmaktadır. Sovyetler Birliği, ABD'nin radyo yayınlarının güvenilirliğinin sorgulanması yoluyla, yayınların Doğu Blok'u halklarına olan etkisini zayıflatmayı planlamaktadır. Genel olarak incelendiğinde diğer karikatürlerden farklı olarak, bu karikatürde yalnızca radyo yayınlarının değil radyo yayınlarıyla birlikte doğrudan Sovyetler Birliği karşıtı yayın yapan medya organlarının da eleştirildiği görülmektedir. Karikatürde hedef alınan medya kuruluşlarının hemen hemen tamamının ABD merkezli olması, Sovyetler Birliği'nin propagandasının Batı Blok'u ülkelerinden ziyade ABD'ye yönelik olduğu mesajını vermektedir.

Tablo 3. "Kontrol" Konulu Karikatür

Duygusal İşlev	"ABD'nin radyo yayınlarının doğrudan CIA tarafından yönetildiği"
Gönderimsel İşlev	"CIA tarafından yönetilen ABD radyo yayınlarının özgür ve tarafsız yayın yapmasının mümkün olmadığı"
Çağrı İşlevi	"Doğu Blok'u halklarının ABD'nin radyo yayınlarında verilen bilgilere inanamaması gerektiği"

5.4. "Deli" Konulu Karikatür

Sovyetler Birliği döneminde hazırlanan "Deli" konulu karikatür, Ivana Semenova tarafından çizilmiş, Krokodil (Крокодил) dergisinde yayınlanmıştır.

Karikatürde bir radyo istasyonu konu edinilmekte, radyo istasyonunda smokin içerisinde, ağzında pipo olan bir adamın kürsüde oturduğu aktarılmaktadır. Kürsünün hemen üstünde de "Radyo İstasyonu Özgür Avrupa" yazısı bulunmaktadır. Radyo istasyonunda bulunan mikrofonların önünde ise deli gömleği giyen ve ağzında "Sovyetler Birliği'ne iftira" yazısı bulunan bir adamın durduğu aktarılmaktadır. Karikatürde adamın saçlarının dağınık olduğu, ağzından ve burnundan salyaların aktığı yansıtılmaktadır. Adamı iki sağlık personelinin zapt etmeye çalıştığı, bu sırada kürsüde bulunan adamın da eliyle sağlık görevlilerine işaret ettiği aktarılmaktadır.

Resim 4. "Deli" Konulu Karikatür

(Kaynak: BIU, 2019)

Karikatür duygusal işlev açısından analiz edildiğinde, karikatürde ABD'nin radyo yayınlarının özgür ve tarafsız bir şekilde yapılmadığı iddia edilmektedir. Karikatürde radyo yayınlarının belirli kişilerin güdümünde yönetildiği ve onların istediği kişilerin radyo da sunum yaptığı aktarılmaktadır. Karikatürde yer alan deli gömleği, ABD'nin radyo yayınlarının itibarsızlaştırılmasının bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Gönderimsel işlev boyutunda, radyoda yayın yapan kişinin deli olarak sunulması ile ABD'nin radyo yayınlarının ciddiye alınmaması gereken bilgiler içerdiği algısı oluşturulmaktadır. Radyo yayını yapan kişinin ağzında "Sovyetler Birliği'ne iftira" şeklinde yazı taşıması ile radyo yayınlarının temel amacının Doğu Blok'u halklarına bilgi vermekten ziyade kargaşa çıkarmak olduğu aktarılmaktadır. Karikatürde, çalışma kapsamında incelenen ikinci karikatürde olduğu gibi yine doğrudan RFE'nin hedef alındığı görölmektedir. Çağrı işlevinde, Sovyetler Birliği, ABD'nin yayınlarını ciddiyetsiz göstererek, Doğu Blok'u halklarının bu yayınlardaki haberlere itibar etmemesini istemektedir. Bu karikatürde diğer karikatürlerden farklı olarak doğrudan radyoda yayın yapan spikerler hedef alınmakta, bu şekilde Doğu Blok'u halklarının radyoda dinledikleri kişilerin, aslında işlerini ciddiyeti ile yapmayan kişiler olduğu aktarılmaya çalışılmaktadır. Genel olarak incelendiğinde karikatürde doğrudan RFE'nin radyo yayınlarına odaklanıldığı, bu açıdan Sovyetler Birliği'nin propagandasının asıl hedefinde ABD'nin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4. "Deli" Konulu Karikatür

Duygusal İşlev	"ABD'nin radyo yayınlarının, gerçeklerden ziyade belirli kişilerin istediği bilgileri aktardığı"
Gönderimsel İşlev	" ABD'nin radyo yayınlarını gerçekleştiren kişilerin gerçek bilgileri aktarmadıkları, yalnızca Sovyetler Birliği'ne karşı propaganda yürüttüğü"
Çağrı İşlevi	"ABD'nin radyo yayınlarına itibar edilmemesi gerektiği"

5.5. "Anahtar" Konulu Karikatür

"Anahtar" konulu karikatür, 1976 yılında Boris Efimov tarafından hazırlanmıştır. Karikatür, ABD-Sovyetler Birliği arasında 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline kadar olan sürede yumuşama döneminin yaşandığı 1972-1979 yıllarında arasında yapılmıştır. Bu dönemde iki ülke arasında stratejik nükleer silahların üretimini azaltmak amacıyla bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Buna karşın her iki ülke arasında tam anlamıyla bir barış ortamı söz konusu olmamıştır.

Karikatürde çevresinde fare, ayakkabı, zehir şişesi ve üzerinde gamlı haç bulunan bir kitabın olduğu düdüklü tencereye yer verilmektedir. Tencerenin üzerinde "provokasyon, yalan, iftira, kurgu" yazıları bulunmaktadır. Tencerenin papyon takan iki düdüğünün olduğu aktarılmakta, karikatürde tencerenin birinci düdüğünde "Özgür Radyo konuşuyor", ikinci düdüğünde de "Özgür Avrupa Radyosu konuşuyor" yazılarına yer verilmektedir. Düdüklü tencerenin düdüklarının olduğu yere, üzerinde "CIA" yazan eldiven giymiş bir kişinin dolar işareti şeklinde bir anahtar soktuğu aktarılmaktadır.

Resim 5. "Anahtar" Konulu Karikatür

(Kaynak: KRYMR, 2019)

Karikatür duygusal işlev boyutunda incelendiğinde, karikatürde çalışma kapsamında incelenen birinci ve üçüncü karikatürlerde olduğu gibi RFE'nin radyo yayınlarının doğrudan CIA'in kontrolünde olduğu algısı verilmeye çalışılmaktadır. Karikatürde yer alan gamalı haç Nazizm ideolojisini simgelemekte, ayrıca CIA yazan eldiven, doğrudan CIA'in metonimi olarak kullanılmaktadır. Dolar şeklindeki anahtar ise CIA'in RFE'nin radyo yayınlarına yaptığı desteği simgelemektedir. Karikatürde fare ve gamalı haçın yanı sıra kötülük metaforu olarak üzerinde kuru kafa bulunan zehir şişesinin bulunması Batı Blokunun ne kadar tehlikeli olduğu yansıtılmaktadır. Gönderimsel işlevde, RFE'nin radyo yayınlarının gerçekleri yansıtmadığı yalnızca CIA'in propagandalarını yürüttüğü aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu aşamada RFE'nin yayınlarının Nazizm ideolojisinin düşüncelerini yansıttığı ve insanları zehirlediği aktarılmak istenmektedir. Çağrı işlevinde ise Doğu Blok'u halklarının gerçekleri yansıtmadığı iddia edilen RFE'nin radyo yayınlarını dinlememesi amaçlanmaktadır. Nitekim Sovyetler Birliği, Doğu Blok'u halklarını, radyoda yayın yapan kişilerin aslında gerçekleri söylemeyi amaçlayan tarafsız kişiler değil, CIA tarafından para karşılığında görevlendirilen kişiler olduğuna inandırmayı amaçlamaktadır. Bu yolla RFE'nin radyo yayınlarını, Doğu Blok'u halkları nezdinde itibarsızlaştırmayı hedeflemektedir. Genel olarak, çalışma kapsamında incelenen son karikatürde de Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'un ülkelerinin radyo yayınlarından ziyade doğrudan RFE'yi hedef aldığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5. "Anahtar" Konulu Karikatür

Duygusal İşlev	" ABD'nin radyo yayınlarının, CIA'in denetiminde hareket ettiği"
Gönderimsel İşlev	"CIA'in denetiminde hareket eden radyo yayınlarının gerçek bilgi aktarmasının mümkün olmadığı"
Çağrı İşlevi	"Doğu Blok'u halklarının gerçekleri yansıtmayan ABD'nin radyo yayınlarını dinlememesi gerektiği"

6. Sonuç

Çalışma kapsamında incelenen karikatürlerde genel olarak ABD'nin Doğu Blok'u ülkelerine yayın yapan radyo yayınlarının RFE özelinde eleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetlerinde tüm Batı Blok'u ülkelerinden ziyade asıl hedefin ABD olduğu görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin bu süreçte karikatürler üzerinden doğrudan ABD radyo yayınlarını CIA ile ilişkilendirdiği ortaya çıkmaktadır. Karikatürlerde, RFE'nin radyo yayınlarının ABD tarafından finanse edildiği ve bu nedenle radyo yayınlarının gerçekleri yansıtmaktan ziyade ABD'nin propaganda faaliyetlerine hizmet ettiği algısı oluşturulmak istenmektedir. Karikatürlerde, RFE'nin radyo yayınlarını sunan spikerlerin tamamen belirli kişilerin

kontrolünde hareket ettiği vurgulanmakta ve bu nedenle tarafsız bir yayının söz konusu olmadığı iddia edilmektedir. Karikatürlerde kullanılan yazılı göstergelerde ise radyo yayınlarının temel amacının iftira, provokasyon, yalan vb. olduğu izlenimi oluşturulmaktadır. Bu aşamada karikatürler yoluyla radyo yayınlarına karşı Doğu Blok'u halkları üzerinde güvensizlik oluşturulması ve Doğu Blok'u halklarının radyo yayınlarını dinlemelerinin engellenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgularda, RFE'nin karikatürlerde sert bir şekilde eleştirildiği görülmektedir. RFE'nin ABD destekli bir kuruluş olması ve bunu gerçekleştirdiği destek kampanyasında ortaya koyması, Sovyetler Birliği'nin karikatürlerde RFE ile ABD'yi ve CIA'yi özdeşleştirmesine yol açmaktadır. Bu aşamada RFE özelinde de tüm Batı Bloku ülkelerinin radyo yayınlarının karikatürlerde eleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Sovyetler Birliği karikatürler üzerinden, ABD'nin radyo yayınlarını dinleyen Doğu Bloku vatandaşlarını potansiyel birer tehdit olarak yansıttığından, bu kişilerin yaydıkları bilgilere itibar etmemeleri ve onlardan uzak durmaları gerektiği aktarılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen yalnızca bir karikatürde ABD'nin hem radyo yayınlarının hem de yazılı basın ve televizyon yayınlarının eleştirildiği görülmektedir. Bu açıdan Sovyetler Birliği'nin asıl hedefinde ABD'nin radyo yayınları olduğu ortaya çıkmaktadır. Özetle, karikatürler üzerinden ABD'nin radyo yayınlarının gerçeklerden ziyade, yalan, iftira ve saptırma üzerine haber yaptıklarına yönelik algının Doğu Bloku halklarının zihinlerine yerleştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş döneminde başta ABD olmak üzere Batı Blok'u ülkelerinin yazılı basınına doğrudan müdahale edebilmiş ve Doğu Blok'u ülkelerinde yazılı basını kontrol altına alabilmiştir. Buna karşılık, ABD'nin radyo yayınlarına yönelik gerçekleştirdiği parazitlenme faaliyetlerine karşın yayınların Doğu Blok'u ülkelerine ulaşmasına engel olamamıştır. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin karikatürlerinde diğer kitle iletişim araçlarının yayınlarından ziyade ABD'nin radyo yayınlarına odaklanıldığı görülmüştür.

Çalışmada Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nde hazırlanan karikatürlerde, Batı Blok'u ülkelerinin radyo yayınlarının ne şekilde sunulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna karşılık çalışma kapsamında belirlenen karikatürlerde Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'un ülkelerinin tümünden ziyade doğrudan ABD'yi hedef aldığı ortaya çıkmıştır. Çalışma, karikatürler özelinde Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nde radyo yayınları arasında yaşanan rekabete ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Gelecek çalışmalarda ise ABD'nin veya diğer Batı Blok'u ülkelerinin, Sovyetler Birliği'nin radyo yayınlarını ne şekilde yansıttığını, mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı olarak incelemesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adade, C. Q. (1993). Russia: After the Cold War: the ex-Soviet media and Africa. *Race & Class*, 35(2), 86-95.
- Akarcalı, S. (2003). İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda. Ankara: İmaj Yayınevi.
- BBC (2011). "BBC Rusya Servisi", <https://www.bbc.com/news/world-europe-12820788>, Erişim Tarihi: 24.12.2019.
- BBC (2019a). "Piyano Konulu Karikatür", https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/09/160925_dk_history_blog_tsalyk_bbc, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- BBC (2019b). "Vatandaş Konulu Karikatür", https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/09/160925_dk_history_blog_tsalyk_bbc, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- BIU (2019). "Deli Konulu Karikatür", <http://back-in-ussr.com/2019/03/sovetskaya-politicheskaya-karikatura.html?cmtpage=2>, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- Brennan, J. R. (2015). The Cold War Battle over Global News in East Africa: Decolonization, the Free Flow of Information, and the Media Business, 1960–1980. *Journal of Global History*, 10(2), 333-356.
- Chang, K. K. & Lee, T. T. (2010). International News Determinants in US News Media in the Post-Cold War Era. Guy Golan, Tom Johnson & Wayne Wanta (eds.). In *International Media Communication in a Global Age* (pp. 71-88). USA: Routledge.
- Culbert, D. (1993). Introduction: Media and the Cold War in Europe. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 13(1), 5-6.
- Cummings, R. H. (2008). The Ether War: Hostile Intelligence Activities Directed against Radio Free Europe, Radio Liberty, and the Émigré Community in Munich during the Cold War. *Journal of Transatlantic Studies*, 6(2), 168-182.
- De Oca, J. M. (2013). Discipline and Indulgence: College Football, Media, and the American Way of Life during the Cold War. The United States: Rutgers University Press.
- Fedorov, A. V. (2016). The Application of Hermeneutical Analysis to Research on the Cold War in Soviet Animation Media Texts from the Second Half of the 1940s. *Russian Social Science Review*, 57(3), 194-204.
- Fiske, J. (2017). İletişim Çalışmalarına Giriş. Çev: Süleyman İrvan. 5. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Guiraud, P. (2016). Göstergebilim. Çev., Mehmet Yalçın. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hotchkiss, N. (2010). Globalizing Security? Media Framing of National Security in France and the United States from the Cold War through 11 September. *International Journal of Comparative Sociology*, 51(5), 366-386.
- Şığırcı, İ. (2016). Göstergebilim Uygulamaları, Metinleri, Görselleri ve Olayları Okuma. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Jenks, J. (2006). British Propaganda and News Media in the Cold War. The United Kingdom: Edinburgh University Press.
- KRYMR (2019). "Anahtar Konulu Karikatür", <https://ru.krymr.com/a/kak-kgb-pytal-sya-skomprometirovat-radio-svoboda/30113513.html>, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- Kuruoğlu, H. (2006). Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo. Ankara: Nobel Yayın Dağıttım.
- Lasar, M. (1998). "Right out in Public": Pacifica Radio, the Cold War, and the Political Origins of Alternative Media. *Pacific Historical Review*, 67(4), 513-541.

- Lovell, S. (2013). Broadcasting Bolshevik: The Radio Voice of Soviet Culture, 1920s–1950s. *Journal of Contemporary History*, 48(1), 78-97.
- Metzl, J. F. (1997). Rwandan Genocide and the International Law of Radio Jamming. *American Journal of International Law*, 91(4), 628-651.
- Munton, D. (1984). Public Opinion and the Media in Canada from Cold War to Détente to New Cold War. *International Journal*, 39(1), 171-213.
- Nytimes (1988). <https://www.nytimes.com/1988/12/01/world/soviet-union-ends-years-of-jamming-of-radio-liberty.html>, Erişim Tarihi: 24.12.2019.
- Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- RBTH (2017). "Soğuk Savaş Arşivi", https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/02/17/cold-war-archive-how-the-ussr-and-us-battled-each-other-with-radio-waves_704218, Erişim Tarihi: 24.12.2019.
- RBTH (2019). "Kontrol Konulu Karikatür", <https://www.rbth.com/history/330953-how-soviet-propaganda-mocked-us>, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- RFERL (2019). "Özgür Avrupa Radyosu", <https://www.rferl.org/>, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- Riasanovsky, V. Nicholas, & Steinberg, D. Mark (2011). *Rusya Tarihi*. (Çev. Figen Dereci). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Risso, L. (2013). Radio Wars: Broadcasting in the Cold War. *Cold War History*, 13(2), 145-152.
- Rojecki, A. (1999). *Silencing the Opposition: Antinuclear Movements and the Media in the Cold War* (Vol. 142). University of Illinois Press.
- Rojecki, A. (2002). Modernism, State Sovereignty and Dissent: Media and the New Post-Cold War Movements. *Critical Studies in Media Communication*, 19(2), 152-171.
- Roth-Ey, K. (2011). *Moscow Prime Time: How the Soviet Union Built the Media Empire that Lost the Cultural Cold War* (pp. 1957-1985). Ithaca, NY: Cornell University.
- Schwoch, J. (2009). *Global TV: New Media and the Cold War, 1946-69. The United States: University of Illinois Press.*
- Sémelin, J., & Libbrecht, L. (1994). Communication and Resistance. The Instrumental Role of Western Radio Stations in Opening up Eastern Europe. *Réseaux. Communication-Technologie-Société*, 2(1), 55-69.
- Sharon Wang, S., & Hong, J. (2011). Voice of America in the post-Cold War Era: Opportunities and Challenges to External Media Services via New Information and Communication Technology. *International Communication Gazette*, 73(4), 343-358.
- Sherif, A. (2009). *Japan's Cold War: Media, Literature, and the Law. The United States: Columbia University Press.*
- Shinoda, T. (2007). Becoming more Realistic in the Post-Cold War: Japan's Changing Media and Public Opinion on National Security. *Japanese Journal of Political Science*, 8(2), 171-190.
- So, R. J. (2013). Literary Information Warfare: Eileen Chang, the US State Department, and Cold War Media Aesthetics. *American Literature*, 85(4), 719-744.
- Weathersby, K. (1993). The Soviet Role in the Early Phase of the Korean War: New Documentary Evidence. *Journal of American-East Asian Relations*, 425-458.
- Webb, A. (2013). Cold War Radio and the Hungarian Uprising, 1956. *Cold War History*, 13(2), 221-238.
- Winek, M. D. (2009). Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War. *Comparative Humanities Review*, 3(1), 99-113.

Alman Nazi politikacı ve propaganda bakanı Joseph Goebbels radyo yayını yapıyor (1897-1945) Getty Images